

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Vera Ermanno Fäldner
Stödbevisning i våldtäktsmål –
ett indirekt krav?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Ellika Sevelin

Termin: VT2023

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material	6
1.4.1 Felkällor	8
1.5 Tidigare forskning	9
1.6 Disposition.....	9
2 BEVISVÄRDERING	11
2.1 Bevisrättsliga begrepp	11
2.2 Bevisvärdering i brottmål.....	12
2.2.1 Allmänt om bevisvärdering i brottmål	12
2.2.2 Bevisvärdering i praktiken	13
2.3 Bevisning vid våldtäkt	15
2.3.1 Våldtäktsbrottet.....	15
2.3.2 Stödbevisning.....	15
3 STÖDBEVISNING I RÄTTSTILLÄMPNING	18
3.1 NJA 1991 s. 83	18
3.1.1 Analys av rättsfallet.....	18
3.1.2 NJA 1992 s. 446 och NJA 1993 s. 86	20
3.2 NJA 2005 s. 712	20
3.2.1 Analys av rättsfallet.....	20
3.3 NJA 2009 s. 447 I och II	22
3.3.1 Analys av rättsfallet.....	23
3.3.2 NJA 2010 s. 671.....	24
3.4 NJA 2017 s. 316 I och II	24

3.4.1	Analys av rättsfallet.....	24
4	AVSLUTANDE ANALYS	27
	KÄLLFÖRTECKNING.....	30
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	33

Summary

According to current Swedish law, the court shall be free to examine the evidence adduced. It must therefore be possible for the court to consider a course of events established beyond reasonable doubt based solely on the injured party's testimony. Nonetheless, it is possible to conclude from case law that this is rarely sufficient and that, to fulfil the evidentiary requirement, it is required, to present other evidence that in various ways confirms the information provided by the injured party.

The purpose of this essay has been to determine the definition and function of supporting evidence under the law of evidence. The research question has been: What are the legal consequences, for the assessment of the crime of rape, arising from the adoption of the definition and function of supporting evidence in relation to the threshold of evidence in criminal proceedings? To answer the question, an evaluation has been conducted based on doctrine as well as an analysis of the assessment presented by the Supreme Court in rape cases where words stand against words. Based on the study conducted, it can be concluded that the Supreme Court has used differing formulations regarding what is required for the evidence threshold to be fulfilled. Based on this, it has been found that there is an inconsistency regarding the function and definition of supporting evidence in such a manner that the evidence is not consistently placed in relation to the evidence theme.

As a result, I have reached the conclusion that the function of the evidence referred to as supporting evidence is to be considered as an indirect condition for the threshold of evidence to be met. Furthermore, the essay has described how such a requirement is to be regarded as contrary to the principle of free assessment of evidence and what legal consequences of such a demand results in. This includes the identification that the implementation creates formal obstacles regarding the assessment of the main evidence, that a problem arises regarding the requirement of objectivity imposed on the court, as well as creates a schematic assessment of how a crime victim should act.

Sammanfattning

Enligt gällande svensk rätt är domstolen fri i sin prövning av åberopad bevisning. Det ska därav vara teoretiskt möjligt för domstolen att beakta ett händelseförlopp som ställt bortom rimligt tvivel baserat enbart på målsägandens berättelse. Utifrån rättspraxis kan trots det konstateras att det sällan är tillräckligt. För att uppnå beviskravet krävs istället att det utöver målsägandens egen berättelse föreligger ytterligare bevisning som på olika sätt stödjer den information som målsäganden berättar.

Syftet med framställningen har varit att utreda vilken definition och bevisrättslig funktion som stödbevisning innehar. Frågeställningen för uppsatsen har varit: Vilka rättsliga konsekvenser, för bedömning av våldtäktsbrottet, följer av tillämpningen av stödbevisnings definition och funktion i förhållande till beviskravet i brottmål? För att besvara frågeställningen har en bedömning genomförts med grund i doktrin och i den bevisvärdering som Högsta domstolen, HD, gett uttryck för i våldtäktsfall där ord står mot ord. Med utgångspunkt i den genomförda utredning kan konstateras att HD i sina domskäl använt skilda formuleringar avseende vad som krävs för att beviskravet ska anses styrkt. Utifrån det har utröntas att det föreligger en inkonsekvent funktion och definitionen av begreppet stödbevisning på ett sådant sätt att bevisningen som avses inte på ett konsekvent sätt ställs i relation till bevistemat vid bevisvärderingen.

Genom utredningen har jag nått slutsatsen att stödbevisning har funktionen av ett indirekt krav för att ett händelseförlopp ska beaktas som ställt bortom rimligt tvivel. Utifrån det har vidare redogjorts för hur ett sådant krav är att beakta som stridande mot principen om den fria bevisföringen samt vilka rättsliga konsekvenser tillämpningen av ett krav på stödbevisning leder till. Däribland har identifierats att tillämpningen skapar formella hinder för prövningen av det huvudsakliga beviset. Att det uppstår en problematik gällande, det på domstolen, uppställda kravet på objektivitet samt skapar en schablonmässig bedömning av hur ett brottsoffer bör agera.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
HD	Högsta domstolen
JK	Justitiekanslern
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Genom bevisvärdering införlivas straffrättens utpräglade värden och rättvisa förmedlas. Med inskränkande rättsmedel i den ena vågskålen och straffprocessens begränsade möjligheter att nå den absoluta sanningen i den andra får den åberopade bevisningen en helt avgörande roll. Sexualbrotten i allmänhet och våldtäkt i synnerhet är på så sätt säreget ur ett straffrättsligt och bevisrättsligt hänseende. Brottet grundar sig på förekomsten av samtycke och samtidigt begås brottet i stor utsträckning utan insyn. Ett agerande kan därav lämna forensiska spår som överensstämmer med både målsägandens beskrivning av ett grovt brott och den tilltalades förnekande. Den unika bevissituationen i kombination med brottets art ställer rättskiparen inför stora utmaningar där en felaktig bedömning kan få förödande konsekvenser, både för den åtalade och för brottsoffret.

Problematiken kring våldtäkt i ett straffrättsligt perspektiv är högst aktuell. Enligt min mening är dock stora delar av debatten grundat i ett rättssäkerhets- och brottsofferperspektiv. Att det bakom dessa värden gömmer sig outredda processrättsliga och bevisrättsliga frågor är inte alltid lika uppmärksammat. Det är därför av relevans att låta ljus skönjas över dessa frågor och skapa en förståelse för att de problem som rättsordningen står inför inte kan lösas innan dessa är tydligt utredda.

Behandlingen av stödbevisning är en sådan fråga. I Nytt juridiskt arkiv, NJA, 2005 s. 712 använde HD för första gången begreppet. I senare rättsfall har HD frångått begreppet och istället använt skilda formuleringar för att beskriva liknande bevisning som avsågs i rättsfallet från 2005. Samtidigt fortsätter underrätterna att benämna samma bevisning som just stödbevisning.¹

---

¹ NJA 2010 s. 671, s. 682 samt 686; NJA 2017 s. 316, s. 334 samt 337.

1.2 Syfte och frågeställning

Framställningen har som syfte att dels studera definitionen och funktion av stödbevisning dels, utreda vilka konsekvenser som följer av den funktion som begreppet försetts med genom doktrin och prejudikat. Dessa syften kommer att uppfyllas genom att följande frågeställning besvaras:

- (i) Vilka rättsliga konsekvenser, för bedömning av våldtäktsbrottet, följer av tillämpningen av stödbevisnings definition och funktion i förhållande till beviskravet i brottmål?

För att frågeställningen ska kunna utredas krävs inledningsvis att vissa ramar gällande bevisning och bedömningen av den fastställs. Innan den ovan angivna frågeställningen besvaras kommer därav vissa mer generella frågor gällande bevis- och processrätt att utredas. Däribland vilken definition för stödbevisning som föreligger enligt doktrin och prejudikat.

1.3 Avgränsningar

Inledningsvis har framställningen avgränsats till en behandling av stödbevisning och inte övrig återopad bevisning. Exempelvis finns en liknande framväxt av prejudikatreglerad tolkning av utsagor som kan sägas innehålla inslag av samma problematik. Detta kommer inte att behandlas närmare.²

Vidare har en ytterligare avgränsning genomförts till att endast beakta hur stödbevisning hanteras i mål gällande våldtäkt där ord står mot ord. Stödbevisning har relevans även inom andra rättsområden och brottstyper, men detta kommer inte att behandlas närmare. Denna avgränsning har genomförts för att tydligare belysa den bevisproblematik som präglar sexualbrott.

I framställningen redovisas uteslutande för domar som meddelats av HD. Denna avgränsning har genomförts delvis till följd av prejudikatets auktoritet

---

² NJA 2010 s. 617 och NJA 2017 s. 316 m.fl.

som rättskälla, delvis till följd av ett icke obegränsat ordomfång.³ Det bör noteras att författaren är medveten om att det hade varit intressant att utreda hur HD:s prejudikat fått genomslag i tingsrätt och hovrätt. Vidare hade de slutsatser som uppsatsen lett till hade haft ett större stöd om aspekter såsom vilka mål som väcks i underrätterna samt vilken bevisvärdering som genomförs i underrätterna hade redovisats.

Gällande den praxis som redogörs för har ingen diskussion genomförts gällande de övriga åtalspunkterna, utöver våldtäkt. Detta till följd av att en redogörelse kring detta inte har ansetts relevant för att besvara frågeställningen. Inte heller har en redogörelse för vad den tilltalade har åberopat som motbevisning genomförts. I praxis är det endast åklagarens bevisning som benämns som stödbevisning, med undantaget att den tilltalades egen utsaga i ett fåtal fall.⁴ Det har därav inte ansetts relevant att utreda för att besvara frågeställningen.

I doktrin har olika teoretiska bevisvärderingsmetoder framtagits och behandlats, såsom bevismetoden, temametoden och värdemetoden.⁵ I och med att uppsatsen delvis utgör en bedömning kring hur bevisvärdering sker i praktiken, genom att undersöka prejudikat från HD, och till följd av mån av plats och tid kommer dessa teorier inte att utredas ytterligare. Detta på grund av att bevisvärdering i praktiken sällan sker med beaktande av de teoretiskt uppställda modellerna.⁶

1.4 Metod och material

För att besvara frågeställningen kommer den rättsdogmatiska metoden att användas. Utredningen kommer därav att genomföras med grund i de allmänt accepterade rättskällorna.⁷ I den förevarande framställningen beaktas

---

³ Dahlman, Christian och Wahlberg, Lena, *Juridiska grundbegrepp*, 2019, s. 70 f. Dahlman är kapitelförfattare till kapitlet *Begreppet rättskälla*, s. 55–74.

⁴ Lainpelto, Katrin, *Stödbevisning i brottmål*, 2012, s. 301.

⁵ Diesen, Christian, *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, 1993, s. 387.

⁶ Axberger, Hans-Gunnar, Mentés, Feryal, Palmgren Goodhe, Karin och Västberg, Jens, *Felaktigt dömda. Rapport från Justitiekanslern, JK: rätts säkerhetsprojekt*, 2006, s. 63.

⁷ Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2018, s. 21. Kleinman, Jan är kapitelförfattare till kapitlet *Rättsdogmatisk metod*, s. 21–46.

rättskällevärdet för att fastställa vad som utgör en rättskälla. Doktrin, prejudikat, lagtext och dess proposition, prop., har identifierats som relevanta.⁸

Utgångspunkt har tagits i lagtext.⁹ I och med att det i princip inte föreligger någon lagreglering gällande bevisprövning har istället prejudikat från HD på området behandlats som huvudsaklig rättskälla. HD:s tolkning av rätten beaktas som auktoritära till följd av sitt ursprung. Doktrin har använts för att genomföra en mer grundläggande redogörelse av ämnet men också för att lyfta relevanta lösningsförslag och eventuella konsekvenser av gällande rätt. Den auktoritet som tillmäts doktrin genom arbetet är därigenom grundat i de sakskalet som presenteras och inte i dess ursprung. Doktrin är därmed att beakta som underordnat prejudikat såsom rättskälla.¹⁰ En utvecklad beskrivning av hur doktrinen behandlas kan utläsas nedan under avsnitt 1.5. Utifrån rättskällorna har sedan gällande rätt fastställts för att förklara rättsregelns konkreta tillämpning.

I det tredje och fjärde kapitlet har en analys av HD:s praxis genomförts. Analysen har grundats i en bedömning av hur domstolen har tillämpat stödbevisning samt hur stödbevisningens funktion och definition har ställts i förhållande till övrig bevisning. Analysen har genomförts med grund i de ordval som används vid bedömningen av stödbevisningen i de olika fallen med perspektivet att utreda hur rättsutvecklingen har fortskridit. Slutsatsen har sedan ställts i jämförelse dels med vilken definition som finns fastställd genom doktrin, dels hur definitionen och funktionen har tillämpats i liknande fall över tid. Slutsatsen av analysen har sedan, genom ett kritiskt perspektiv, behandlats för att utröna vilka konsekvenser som författaren anser följa av domstolens tillämpning.

Urvalet av praxis har baserats på de rättsfall som varit mest förekommande och behandlade i doktrin och i annan diskussion gällande bevisning och

---

⁸ Dahlman, Christian, *Rätt och rättfärdigande: En tematisk introduktion i allmän rättslära*, 2012, s. 21 f.; Dahlman, 2019, s. 69.

⁹ 35 kap. 1 § RB; Dahlman, 2019, s. 68.

¹⁰ Dahlman, 2019, s. 70 f.

beviskrav vid våldtäkt. Ett visst urval har även genomförts gällande rättsfallens relevans utöver att beskriva den historiska utvecklingen av begreppet. Antal rättsfall har även bestämts till följd av uppsatsen ordbegränsning.

Händelseförloppet i rättsfallen har endast beskrivits kortfattat. I övrigt har rättsfallens bakgrund inte ansetts relevant för att besvara frågeställningen. De bör även noteras att de beskrivna händelserna är präglade av känsliga detaljer. Av den anledningen har jag i min framställning valt att inte använda mig av de personuppgifter som finns föreskrivna. I de citat som hämtats från rättsfallen och i den övriga texten har vid benämning av parterna istället använts *målsäganden* respektive *den tilltalade* eller liknande.

1.4.1 Felkällor

Gällande uppsatsen metod bör noteras att våldtäktsbrottet har förändrats över den tid som de behandlade rättsfallen har meddelats.¹¹ Fokus har flyttats från en bedömning kring förekomsten av våld till förevarandet av samtycke.¹² Som en följd av att rekvisiten för brottet ändrats har även bevisfaktum och därmed bevisvärderingen påverkats. Detta utgör en felkälla som jag har tagit hänsyn till i min analys.

En ytterligare felkälla är att det förekommer olika situationer där ord står mot ord. I alla de undersökta rättsfallen föreligger inte ett totalt förnekande. Det förekommer även fall där det finns en enighet om att samlag har förekommit men där parterna är oense om det genomförts som en följd av våld eller om det förekommit samtycke. Det gör att de undersökta fallen inte helt kan sägas behandla samma situation. Olika rekvisit i gärningsbeskrivningen har fått olika fokus. Även detta är en faktor som jag har tagit hänsyn till vid genomförandet av min analys.

---

¹¹ Prop. 1962:10 Med förslag till brottsbalk; prop. 1992/92:35 Om sexuella övergrepp mot barn, m.m.; prop. 1997/98:55 Kvinnofrid; prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning; prop. 2012:12/111; prop. 2017/18:117; prop. 2021/22:231 Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

¹² Prop. 2021/22:231.

1.5 Tidigare forskning

Det finns ett flertal uppsatser som baserats på ämnet bevisvärdering i våldtäktsmål där ord står mot ord. Från dessa skiljer sig min framställning i den aspekten att fokus istället för på målsägandets sagan ligger på stödbevisning.

Det finns framför allt en uppsats som har redogjort för stödbevisning i den aspekt som sker i denna framställning.¹³ Från denna framställning skiljer sig min på det sättet att det har passerat ett antal år från det att uppsatsen publicerades samt att HD har prövat frågan igen.¹⁴

Gällande tidigare forskning om begreppet stödbevisning är framför allt Katrin Lainpeltos avhandling *Stödbevisning i brottmål* från 2012 relevant. Den bevisrättsliga avhandlingen beskriver dels hur begreppet ska definieras, dels hur det förhåller sig till bevisrättsliga principer. Avhandlingen har framställts genom en rättsfallsstudie och de slutsatser som Lainpelto når kommer att behandlas löpande genom min framställning.

I doktrin har flera författare behandlat grunderna för bevisvärdering. För att definiera och beskriva relevanta aspekter av ämnet har den framställning som genomförts av bland annat Håkan Lavén, Christian Dahlman, Helena Sutorius, Anna Kaldal, Bo Svensson, Christian Diesen, Per Olof Ekelöf samt Lena Schelin använts. De nämnda, framför allt de fem senare, har i sin forskning behandlat stödbevisning. I förevarande framställning kommer deras diskussion att användas för att definiera begreppet stödbevisning men även inslag av problematik som framförts av författarna kommer att lyftas.

1.6 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i två deskriptiva kapitel där det första kommer att behandla rättsläget kring bevisvärdering utifrån doktrin samt en redogörelse kring brottet våldtäkt och den bevisning som ofta förekommer vid prövning.

---

¹³ Annerén, Catrin, *Stödbevisning i våldtäktsmål- en problematisk rättstillämpning?*, 2013.

¹⁴ NJA 2017 s. 316 I och II.

Det andra kapitlet kommer sedan att behandla de relevanta prejudikat som föreligger på området. Därefter kommer uppsatsen att avslutas med en analys där frågeställningen besvaras.

2 Bevisvärdering

2.1 Bevisrättsliga begrepp

Bevisfakta är fristående bevisning som åberopas för att påvisa eller motsäga existensen av bevis temat. Således föreligger alltid en relation mellan bevisfaktum och bevis temat. Ett bevis tema utgörs av samtliga konkreta rättsfakta, eller med andra ord rekvisit, i gärningsbeskrivningen.¹⁵

I jämförelse med detta är hjälpfaktum istället en omständighet som kan påverka ett bevisfaktums bevisvärde i förhållande till bevis temat genom att addera så kallad kringinformation till bedömningen. För att exemplifiera kan sägas att ett vittne och dess utsaga om att ha bevittnat en våldtäkt utgör ett bevisfaktum i förhållande till bevis temat, att det har skett ett ofrivilligt samlag. Information som anger att vittnet har ett gravt synfel utgör kringinformation och är menad att vägleda domstolen om bevisvärdet hos bevisfaktumet. Ett hjälpfaktum kan aldrig erhålla ett bevisvärde inför bevis temat, utan endast i förhållande till bevisfaktumet. Samtidigt måste bevisfaktum alltid tillmätas ett bevisvärde i förhållande till bevis temat. Bevisfaktum och hjälpfaktum utgör därigenom relationella begrepp, de måste sättas i relation till varandra för att bli relevanta. För en korrekt bevisvärdering får hjälpfaktum inte ställas i direkt förhållande till bevis temat. Om samma exempel som ovan används har det faktum att en person har ett synfel ingen relevans i förhållande till om en våldtäkt skett. Värdet uppstår endast om det beaktas tillsammans med att personen bevittnat det påstådda brottet. På samma sätt blir bevisfaktumets värde felaktigt om detta beaktas utan informationen om synfelet. Utifrån det angivna exemplet kan det verka klart, problemet är att det inte alltid framgår lika tydligt vilken kategori som viss information ska beaktas som. Det blir därför avgörande för prövning och värderingen att omständigheterna beaktas i dess rätta funktion. Annars kan

---

¹⁵ Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, 2007, s. 42 och 47.

det uppstå situationer där de olika omständigheterna ges ett förhöjt respektive ett förringat värde.¹⁶

2.2 Bevisvärdering i brottmål

2.2.1 Allmänt om bevisvärdering i brottmål

Med bevisvärdering avses bedömningen som domstolen genomför av den åberopade bevisningen.¹⁷ Av 35 kap. 1 § Rättegångsbalken (1942:740), RB, framgår att domstolen ska avgöra vad som är bevisat i målet efter en samvetsgrann prövning av allt som har förekommit. Innebörden är att det råder fri bevisföring och fri bevisprövning för parterna, respektive domstolen, inom ramen för brottmålsprocessen. I den fortsatta framställningen hantera dessa principer i förening under benämningen den fria bevisprövningen. Om det finns skäl att göra skillnad mellan begreppen kommer så att göras. Att den fria bevisprövningen anses föreligga framgår inte direkt av ordalydelse, men anses trots det föreligga till följd av stadgandet.¹⁸

Vid fri bevisprövning får ingen lagreglering föreligga kring vilka bevismedel som får användas, vilken metod domstolen ska använda vid bedömning eller hur värderingen av bevisning ska ske.¹⁹ I RB föreligger inget stadgande om hur olika typer av bevis ska värderas och det grundläggande stadgandet i 35 kap. 1 § RB är allmänt hållen och utan detaljer kring metod. Diesen uttrycker att stadgandet rent av kan benämnas som en generalklausul.²⁰

Trots att det inte föreligger någon reglering kan domstolens uppgift inte likställas med en värdering av bevisningen utifrån en subjektiv uppfattning angående den tilltalades skuld. Med andra ord ska bevisvärderingen grundas

---

¹⁶ Lainpelto, 2012, s. 194 ff. samt 305.

¹⁷ Lavén, Håkan, *Hur domstolar dömer i brottmål. Om domare, rättegång, bevisning och påföljder*, 2013, s. 79.

¹⁸ Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars, *Rättegång*. H. 4, 2009, s. 26; Statens offentliga utredningar, SOU, 1926:32, Processkommissionens betänkande angående rättsväsendets ombildning, s. 255; SOU 1938:44, Processberedningens förslag till ny rättegångsbalk, II, Motiv m.m, s. 377 f.

¹⁹ Ekelöf, Edelstam och Heuman, 2009, s. 26.

²⁰ Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, 2015, s. 52.

på objektivitet. Kravet på objektivitet definieras i förarbetena till RB som att värderingen av bevis ska kunna stödjas på skäl som kan godtas eller förstås av andra förståndiga personer, även om de inte delar den bedömning som domstolen gjort. Samtidigt är en viktig aspekt av objektiviteten att domstolen redogör för hur bevisvärderingen genomförts.²¹

Utöver lagtext finns därav en diskussion kring bevisvärdering i rättspraxis. Prejudikat från HD beaktas som utgångspunkt som rättskällor.²² Det innebär enligt Dryselius att de *i princip* är bindande. Det innebär inte att domstolen aldrig får avvika från den rättsregel som härstammar från rättskällan, men att avvikande endast får ske om rättstillämparen anger skäl till avvikelsen.²³ Oberoende av om det föreligger en faktisk bundenhet eller inte menar Dahlman att HD:s bevisvärdering kan anses ha en normerande effekt i praktiken. Genom praxis från underrätterna kan fastställas att dessa tar intryck av hur HD gör sina bedömningar i bevishänseende.²⁴ Liknande slutsats finns fastställda gällande hänvisningar till sexualabrottsprejudikaten i tingsrätterna.²⁵ Därav föreligger, enligt min mening, viss problematik kring när gränsen för förbudet om reglering av bevisvärdering anses passerad.

2.2.2 Bevisvärdering i praktiken

Inledningsvis måste en uppdelning mellan bevisprövning och bevisvärdering genomföras. Bevisprövning utgörs av hela processen vid bedömningen av bevisningen. Bevisvärderingen är mer avgränsad och avser endast domstolens avvägande kring bevisningens styrka, och därmed vilket värde som respektive bevismedel ska tillmätas.²⁶

Innan domstolen påbörjar bevisvärderingen bör en strukturering av den återopade bevisningen ske.²⁷ Både enligt Diesen och Schelin är

---

²¹ SOU 1926:32, s. 255 och Lavén, 2013, s. 62 och 79 f.

²² Dahlman, 2019, s. 70 f.

²³ Dryselius, David, *Lundaskolan och rättskällorna*, Juridisk Tidskrift, JT, 2022–23, s. 35 och 38; Dahlman, 2019, s. 66.

²⁴ Dahlman, Christian, *Beviskraft: Metod för bevisvärdering i brottmål*, 2018, s. 59 f.

²⁵ Lainpelto, 2012, s. 183–186.; Sutorius, Helena, *Bevisprövning vid sexualbrott*, 2014, s. 127 f.

²⁶ Diesen, 2015, s. 52.

²⁷ Diesen, 1993, s. 432.

struktureringen en förutsättning för att motverka fel vid en slutlig sammanvägning.²⁸ Som ett första steg måste, vid struktureringen, en inledande bedömning kring bevisningens relevans i förhållande till rättsfrågan ske. I ett andra steg bör domstolen upprätta en kategorisering kring vilket deltema, eller med andra ord vilket rekvisit, som varje enskilt bevis hänförs till.²⁹ Om en sådan strukturering inte genomförs finns risken att det sker en övervärdering eller undervärdering av bevisningen. Schelin exemplifierar detta med att enbart för att en person har bedömts tillförlitlig gällande en aspekt bör detta inte automatiskt leda till att denne ska beaktas som tillförlitlig även gällande andra.³⁰

Efter det att en strukturering har genomförts enligt ovan kan sägas att processen övergår till bevisvärderingen. Som en del av kravet på objektivitet ska varje bevis värderas för sig. Det får inte genomföras en värdering där de enskilda bevisen vägs gentemot vad domstolen får för uppfattning om slutresultatet i målet, givet att den bevisning som behandlas utgör oberoende bevisning. Diesen framför att detta bör gälla dels en värdering av varje enskilt bevis, dels en värdering av de delteman som föreligger. Om struktureringen och bedömningen sker på sådant sätt skapas de främsta möjligheterna för att kontrollera att alla rekvisit och därmed också åtalet är bevisat.³¹

Efter att värderingen av de enskilda bevisen och delteman genomförts ska slutligen en sammanvägning av det totala bevisvärdet ställas gentemot det i brottmål uppställda beviskravet.³² Domstolens uppgift vid bevisprövningen i brottmål är därmed att pröva om det är ställt bortom rimligt tvivel³³ att den tilltalade har genomfört den åtalade gärningen.³⁴ För att upprätthålla objektiviteten bör detta ske i två separata steg.³⁵ Först en värdering av enskilda bevis, sedan en helhetsbedömning.

---

²⁸ Diesen, 1993, s. 432; Schelin, 2007, s. 231.

²⁹ Diesen, 1993, s. 432.

³⁰ Schelin, 2007, s. 233.

³¹ Diesen, 1993, s. 431 f.

³² Schelin, 2007, s. 238.

³³ Beviskravet i brottmål fastställdes genom NJA 1980 s. 725 och NJA 1996 s. 176.

³⁴ Lavén, 2013, s. 78.

³⁵ Diesen, 1993, s. 431.

2.3 Bevisning vid våldtäkt

2.3.1 Våldtäktsbrottet

Våldtäkt har länge utgjort en kriminaliserad handling. Genom historien har brottsbeskrivningen genomgått stora förändringar. Regleringen har flyttat fokus från det att agerandet utgjorde ett brott mot den man som kvinnan tillhörde, till vilken grad av motstånd och våld som förelegat och för att slutligen beaktas som en kränkning mot den personliga och sexuella integriteten.³⁶ Idag regleras våldtäkt i 6 kap. 1 § 1 st. Brottsbalken (1962:700), BrB.

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett vaginalt, analt eller oralt samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst tre och högst sex år [...].

Bestämmelsen ger uttryck för en reglering där skillnaden mellan en straffri och en straffbar gärning grundas i om den sexuella handlingen har varit frivillig.³⁷ Brottet företas ofta undandraget från insyn och därmed utan direkta vittnesiakttagelser.³⁸ Det gör att bevisningen oftast till huvudsak består av målsägandens egna uppgifter. Till det åberopas ofta även annan bevisning som för att stödja de uppgifter som framkommer genom målsägandes berättelse.³⁹ Som en följd av att regleringen har samtycke som avgörande aspekt i kombination med de generella brottsplatsförutsättningarna, uppstår enligt min mening den speciella bevissituationen. Stor vikt försätts vid målsägandeutsagan i brist på annan bevisning.

2.3.2 Stödbevisning

Stödbevisning beskrivs i doktrin som ett begrepp som uppstått genom den dömande verksamhetens utformning av domskäl. Lainpelto menar att det som

---

³⁶ Sutorius, 2015, s. 57 f.

³⁷ Prop. 2017/18:177, s. 78.

³⁸ NJA 2005 s. 712, s. 724; NJA 2009 s. 447, s. 456.

³⁹ Schelin, 2007, s. 40.

utgångspunkt finns vissa svårigheter att formulera en mer entydig definition av begreppet. Detta till följd av att definitionen av stödbevisning grundas på redan etablerade bevisrättsliga begrepp, även dessa präglade av definitionssvårigheter. Att försöka skapa en definition på redan vaga grunder gör därför att det finns risk för ytterligare oklarheter. Det som går att konstatera är att stödbevisning trots detta ska beaktas som ett tillskott till de etablerade bevisrättsliga begreppen.⁴⁰

För att bedöma hur stödbevisning ska hanteras i praktiken måste inledningsvis fastställas hur stödbevisning ska beaktas i förhållande till bevistemat.⁴¹ Enligt Lainpelto har stödbevisning i vissa fall ställts i relation till bevistemat såsom bevisfaktum, i vissa fall i relation till målsägandeutsagan såsom hjälpfakta och slutligen i vissa fall i relation till bådadera. Som en följd konstaterar Lainpelto att tillämpningen av begreppet stödbevisning inte bara är att se som inkonsekvent gällande dess definition utan även gällande dess funktion. Problematiken som uppstår har sin grund i vilket bevisvärde som beviset tilldelas.⁴² Som redogjorts för ovan har bevisets funktion en avgörande inverkan på vilket bevisvärde som beviset ges i förhållande till bevistemat.⁴³ Ett fel gällande kategoriseringen kan därav leda både till att en faktor som enbart ska ge stöd för bevisfakta, det vill säga ett hjälpfaktum, istället behandlas i relation till bevistemat. Men även tvärtom att ett bevisfaktum endast beaktas i förhållande till andra bevisfakta som hjälpfaktum, och därmed inte ges något bevisvärde i förhållande till bevistemat.⁴⁴

Oberoende av det ovan konstaterade diskuteras stödbevisning trots att huvudbeviset anses vara fullt tillförlitligt och samtidigt görs ingen värdering av stödbevisningen. Om stödbevisning har funktionen av ett bevisfaktum ska en värdering ske i förhållande till bevistemat, och om bevisningen fungerar som hjälpfaktum ska en värdering ske i relation till det huvudsakliga beviset. Det gör att bevisningen inte behandlas som någon av de utformade

---

⁴⁰ Lainpelto, 2012, s. 157 och 301.

⁴¹ Schelin, 2007, s. 231.

⁴² Lainpelto, 2012, s. 208 och 304.

⁴³ Se Avsnitt 2.1.

⁴⁴ Lainpelto, 2012, s. 304 f.

bevisformerna. Det råder därav en inkonsekvent tillämpning både avseende vad bevisningen är menad att stödja och vilken funktion bevisningen är menad att inneha. Lainpelto kommer till slutsatsen att stödbevisningens funktion inte kan anses som något annat än ett uttryck för en strävan efter tillräckliga skäl och rättfärdigande av de domslut som meddelas och därför inte kan definieras närmare.⁴⁵

---

⁴⁵ Lainpelto, 2012, s. 303; Sutorius, 2014, s. 120 f.

3 Stödbevisning i rättstillämpning

3.1 NJA 1991 s. 83

De åtalade gärningarna i fallet utgjordes av att den tilltalade under nästan tre års tid, mellan 1987–1990, vid ett stort antal tillfällen våldtagit målsäganden i parets gemensamma bostad. Gärningsbeskrivningen anger händelserna i allmänna drag med undantag för två av händelserna som beskrivs närmare. Vid de två specificerade händelserna angavs att det förekommit olika former av våld för att målsäganden skulle kvarvara på platsen och för att avvärja hennes försök till motstånd. Den tilltalade anförde att samlag skett mellan parterna men att det aldrig hade förekommit till följd av våld. Den tilltalade dömdes mot sitt nekande.

Bevisningen i målet gällande åtalspunkten våldtäkt bestod av framför allt målsägandens utsaga samt att målsäganden berättat om övergreppen för sin mamma och sin syster.

3.1.1 Analys av rättsfallet

Här måste, trots avgränsningen till att enbart undersökning stödbevisning, beaktas att HD:s prejudikat kring hur en vittnesutsaga ska bedömas haft en inverkan även på behandlingen av stödbevisning.⁴⁶ I det aktuella rättsfallet genomförs inte någon ingående redogörelse för vare sig innehållet eller betydelsen av den återopade stödbevisningen. Det är därför svårt att redogöra för exakt vilken betydelse som den aktuella bedömningen tilldelades. HD anger dock att stödbevisningen används för att genomföra en bedömning av målsägandens uppgifter i belysning av vad som i övrigt har förekommit i målet.⁴⁷ Formuleringen och rättsfallet i sin helhet har varit föremål för stor diskussion i doktrin där argumentation har förts kring om formuleringen ska tolkas som en indikation på ett krav på stödbevisning eller om det istället ska

---

⁴⁶ Se Avsitt 1.3, NJA 2005 s. 712, s. 724; NJA 2009 s. 447, s. 456.

⁴⁷ NJA 1991 s. 83, s. 98.

tolkas som att målsägandens utsaga ensamt var tillräckligt för åtalet att anses som styrkt.⁴⁸ Enligt min mening används stödbevisningen enbart för att genomföra en bedömning kring trovärdigheten hos målsäganden. HD formulerat det enligt följande.

Vid övervägande av det anförda och vad utredningen i övrigt visar finner HD att målsägandens utsaga måste anses trovärdig. Det kan därför inte betvivlas att den tilltalade förövat [...] våldtäkt mot henne.⁴⁹

Utifrån bedömningen av stödbevisningen kommer domstolen till slutsatsen att målsägandens berättelse är trovärdig och baserat på det anses åtalet vara styrkt. Baserat på det anförda menar jag att det enligt gällande rätt vid tidpunkten var möjligt att meddela en fällande dom enbart baserad på en utsaga från en trovärdig målsägande. Det vill säga att stödbevisningen inte tillmättes något annat värde än i förhållande till bedömningen av målsägandens trovärdighet och tillförlitlighet.

Uppfattningen kan styrkas ytterligare genom den bedömning som domstolen formulerade gällande i vilken omfattning som våldtäkterna skett. I samband med detta benämns inte den övriga bevisningen i målet utan grunden för bedömningen utgår enbart från målsägandens egna uppgifter.⁵⁰

Utöver domskälen meddelade justitierådet Inger Nyström ett tillägg gällande bevissvårigheterna i våldtäktsfall där ord står mot ord. Genom tillägget angav Nyström att ”Vidare får undersökas i vilken mån lämnade uppgifter vinner stöd eller motsägs av annan utredning”⁵¹. Det kan därför antas att det föreligger ett krav på att målsägandens utsaga styrks av övrig bevisning genom formuleringen. Men baserat på den tillämpning som jag kan utläsa från

---

⁴⁸ Gregow, Torkel, *Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn*, Svensk Juristtidning, SvJT, 1996, s. 515.; Lainpelto, 2012, s. 277.; Axberger, 2006, s. 459; Svensson, Bo, *Felaktigt dömda- några synpunkter med anledning av en rapport från JK:s rättsäkerhetsprojekt*, JT 2006–07, s. 383.

⁴⁹ NJA 1991 s. 83, s. 99.

⁵⁰ Ibid, s. 100 f.

⁵¹ Ibid, s. 102.

domskälen kan inte sägas att min tolkning av prejudikatet ändras i sin helhet.⁵²

Sammanfattningsvis kan det enligt min tolkning sägas att HD först genomför en trovärdighetsbedömning baserat på de övriga uppgifterna i målet. När domstolen genom denna information, tillsammans med hur målsäganden presenterat uppgifterna, kunde fastställa att målsäganden var trovärdig och tillförlitlig användes sedan enbart dessa uppgifter för att bedöma om gärningspåståendet ansågs uppfyllt.

3.1.2 NJA 1992 s. 446 och NJA 1993 s. 86

Efter att HD meddelade NJA 1991 s. 83 har två ytterligare fall med liknande bakgrund behandlats i HD. Dels NJA 1992 s. 446, dels NJA 1993 s. 86. Genom dessa rättsfall bekräftar HD att det som fastställts genom NJA 1991 s. 83 fortsatt var att beakta som gällande rätt.

3.2 NJA 2005 s. 712

Enligt åklagarens gärningsbeskrivning föreskrivs en våldtäkt där en man genom våld har tilltvingat sig samlag från sin hustru. Åtalet ogillades gällande våldtäkten till följd av att HD inte ansett att målsägandens utsaga, på grund av brister i detaljriktighet, inte kunde tillmätas ett tillräckligt starkt stöd.⁵³

Det förelåg inte någon annan stödbevisning utöver ett samtal med målsägandens vän. HD gjorde bedömningen att uppgifterna som lämnats genom samtalet varit för vaga och allmänna för att ligga till grund för en fällande dom.

3.2.1 Analys av rättsfallet

Det aktuella rättsfallet är enligt min mening att beakta som en brytpunkt. I domskälen använder sig HD uttryckligen av begreppet stödbevisning, samtidigt som det inte fastställs någon definition av begreppet.⁵⁴ Utifrån

---

⁵² NJA 1991 s. 83, s. 102.

⁵³ NJA 2005 s. 712, s. 724.

⁵⁴ NJA 2005 s. 712, s. 724.

tillämpningen som föreskrivs är det dock att beakta som att domstolen menar att begreppet ska tolkas som att det avser bevisning som kan ge stöd till målsägandens utsaga. Utöver det är domskälen mycket kortfattade, och det sker inte heller någon angivelse gällande när stödbevis måste föreligga eller vilken form stödbevisning behöver ha. Det får anses spinna vidare på den problematik som Lainpelto menar föreligger kring begreppet.⁵⁵

Domskälens kan tolkas på flertalet sätt. Dels som att målsägandens vaghet med avsaknaden av stödbevisning lett till den friande domen, dels att det var just avsaknaden av stödbevisning som lett till att åtalet ogillades.⁵⁶ Min uppfattning är att det är den senare tolkning som ska uppfattas som gällande, mycket till följd av att domstolen genomgående benämner målsäganden som trovärdig. Till detta måste dock beaktas att frågan om stödbevisnings definition eller funktion inte tydligt utreds i domskälen och att det utifrån det är svårt att ange att ett krav på stödbevisning föreligger.⁵⁷ Istället beaktar jag avgörandet som ett steg i den riktningen. Argumentationen tydliggörs vid en jämförelse med det prejudikat som meddelades genom framför allt NJA 1991 s. 83. Därigenom framställs det som möjligt för domstolen att meddela en fällande dom enbart baserat på uppgifter som angetts av en trovärdig målsäganden, utan att det föreligger ytterligare bevisning som stöd för åklagarens ståndpunkt.⁵⁸ Genom NJA 2005 s. 712 kan det därav enligt min mening sägas att HD fastställer att det inte är tillräckligt med en trovärdig berättelse. Därmed sker genom rättsfallet ett avsteg från möjligheten att meddela en fällande dom enbart på målsägandens berättelse. En liknande tolkning har genomförts av bland annat Bo Svensson som i sin artikel anger att HD genom rättsfallet genomför en markering som indikerar att stödbevisning måste föreligga som huvudregel, och att det därmed inte är tillräckligt med en trovärdig målsägandeutsaga.⁵⁹ En slutsats som jag som författare delar. Det bör dock noteras att det finns flera olika tolkningar

---

⁵⁵ Lainpelto, 2012, s. 208 och 304; Avsitt 2.3.2.

⁵⁶ Ibid, s. 276.

⁵⁷ NJA 2005 s. 712, s. 721 ff.

⁵⁸ Se exempelvis Lainpelto, 2012, s. 277.; Axberger, 2006, s. 459; Svensson, JT 2006–07, s. 383.; Avsnitt 3.1.1.

⁵⁹ Svensson, JT 2006–07, s. 383; Axberger, 2006, s. 481.

gällande förhållandet mellan domarna. Exempelvis uttalar Lainpelto och Kaldal att det inte föreligger några motsättningar mellan fallen.⁶⁰

3.3 NJA 2009 s. 447 I och II

I det första rättsfallet var det ostridigt att det förekommit ett samlag mellan målsäganden och den tilltalade i en lägenhet som tillhörde en person i den tilltalades bekantskapskrets. Förutom uppgiften om att det har skett ett samlag gick parternas berättelser väsentligen isär. Den tilltalade menar att det har förelegat samtycke mellan parterna medan målsäganden menar att samlaget skett genom tvång som bestått i att den tilltalade hållit en hand över hennes mun och pressat en bordskniv mot hennes hals.

Den avgörande bevisrättsliga frågan i fallet uppstod som en följd av målsägandens uppgifter om hotet med kniven. HD fastställer att målsägandens berättelse är att anse som trovärdig och tillförlitlig, men inte gällande uppgifterna om kniven. HD menar att uppgifterna om kniven är svårförenligt med vissa av de andra uppgifter som lämnats samt att det inte förelåg stöd från övriga delar av utredningen att tvång med hjälp av kniven hade skett. Dels till följd av avsaknad av DNA, dels till följd av att rättsintyget inte angav att det förelåg skador som borde ha uppkommit.⁶¹ Utifrån det gjorde HD bedömningen att tveksamheterna kring uppgifterna om kniven, som då inte kunde stödjas av annan utredning, utgjorde ett rimligt tvivel.⁶²

I det andra rättsfallet var det på samma sätt fastställt att det skett ett samlag mellan parterna i målsägandens hem. Utöver det förelåg ingen samsyn mellan parterna kring händelseförloppet. Den tilltalade menade att samlaget skett genom samtycke, medan målsäganden menar att den tilltalade tilltvingat sig samlag.⁶³

Bevisningen i målet bestod i målsägandens egen utsaga och uppgifter från målsägandens vän och mamma som vittnade om hur målsäganden berättat om

---

⁶⁰ Kaldal, Anna och Lainpelto, Katrin, *Nya sexualbrottsprejudikat?*, JT 2009–10, s. 95.

⁶¹ NJA 2009 s. 447 I och II, s. 457.

⁶² Ibid, s. 458.

⁶³ NJA 2009 s. 447 I och II, s. 458.

det påstådda övergreppet samt dennes beteende efter händelsen. I övrigt förelåg ingen bevisning som kunde stödja målsägandens uppgifter. Dels ingen forensisk bevisning gällande påstådd kontakt över sms och telefon, dels ett rättsintyg som inte direkt kunde säga att de kroppsliga spår som fanns på målsäganden härstammande från det händelseförlopp som målsäganden angett. HD menade att trots att målsägandens uppgifter talade för att hon varit med om något som hon uppfattat som obehagligt, förelåg inte tillräcklig bevisning för att styrka att hon tilltvingats samlag genom våld.⁶⁴

3.3.1 Analys av rättsfallet

I båda rättsfallen föreligger stödbevisning som åberopats till stöd för de uppgifter som målsäganden angett. Avgörandet kan därav inte sägas ange något nytt gällande hur bristen på stödbevisning ska hanteras. Istället handlar det om att målsägandens utsaga tillsammans med stödbevisningen ändå inte ansetts tillräckligt för att uppnå beviskravet.⁶⁵

HD uttalar att ”En alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan i förening med vad som i övrigt har förekommit i målet [...] vara tillräckligt för en fällande dom.”⁶⁶. Kaldal och Lainpelto menar att formuleringen inte ska beaktas som någonting nytt, utan snarare som en precisering av kravet på bevisningen. Stödbevisningens funktion tycks inte vara att kompensera svagheter hos de uppgifter som lämnas från målsäganden, utan istället krävs stöd oberoende av styrkan hos målsäganden. Kaldal och Lainpelto menar att det tyder på att domstolen vill komma bort från behovet av trovärdighetsbedömningar och istället önskar av de utredande myndigheterna att de presentera bevisning som författarna benämner som hårda bevis.⁶⁷

Sammanfattningsvis innebär prejudikatet, enligt min tolkning, en bekräftelse av att det föreligger ett indirekt krav på stödbevisning. Det vill säga att det prejudikat som framförts genom 2009 års fall utgör ett fastställande av de indikationer som identifierats genom fallet från 2005. Genom formuleringen

---

⁶⁴ Ibid, s. 457.

⁶⁵ NJA 1980 s. 725; NJA 1996 s. 176.

⁶⁶ NJA 2009 s. 447 I och II, s. 456 samt 463.

⁶⁷ Kaldal och Lainpelto, JT 2009–10, s. 98 ff.

”En alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan i förening med vad som i övrigt har förekommit i målet [...] vara tillräckligt för en fällande dom.”⁶⁸ tycker jag mig kunna utläsa att det inte längre, såsom i NJA 1991 s. 83, anses tillräckligt med en fullt trovärdig utsaga, utan att det *i förening med* utredningen måste framkomma uppgifter som stödjer den berättelse som målsäganden lämnar.

3.3.2 NJA 2010 s. 671

HD har senare bekräftat utvecklingen som kan utläsas i NJA 2009 s. 447 I och II genom att en liknande situation behandlades i NJA 2010 s. 671. Bekräftelsen kan utläsas av att HD i domskälen använde samma formuleringar gällande beviskravet samt genomförde hänvisningar tillbaka till nämnda rättsfall.⁶⁹

3.4 NJA 2017 s. 316 I och II

I det första fallet behandlades en händelse av påstådd våldtäkt mellan två kollegor och det andra fallet behandlade en situation där två personer fått kontakt via sociala medier och sedan träffats. I båda fallen var parterna överens om att samlag skett, men båda de tilltalade menade till skillnad från målsägandena att samtycke förelegat.

Bevisläget i båda fallen utgörs framför allt av målsägandens beskrivning av händelseförloppet men också av stora mängder stödbevisning. Dels genom vittnesmål som beskriver målsägandens mående och agerande efter händelsen, dels genom forensisk bevisning.

I det första fallet dömdes den tilltalade mot sitt nekande, medan det andra fallet resulterade i en friande dom.

3.4.1 Analys av rättsfallet

---

⁶⁸ NJA 2009 s. 447 I och II, s. 456 samt genom hänvisning på s. 463.

⁶⁹ NJA 2010 s. 671, p. 7.

Från HD:s sida genomförs en referering tillbaka till det som fastställts genom tidigare rättsfall och det bör därav beaktas som ett bekräftande av gällande rätt. Det vill säga att beviskravet kan uppfyllas genom en trovärdig målsägandeutsaga i förening med vad som i övrigt framkommit i målet. En formulering som enligt min bedömning är att beakta som ett indirekt krav på stödbevisning, även om det inte framgår uttryckligen.

Något som kan noteras gällande det andra fallet är att målsägandens utsaga inte bedöms som fullt tillförlitlig och att det istället anges att det på grund av bristande tillförlitlighet krävs att det tillämpas ett högt ställt krav på styrkan hos den övriga bevisningen. Utifrån formuleringen *i förening med*, som först presenterades genom NJA 2009 s. 447 I och II och som sedan har bekräftats både i NJA 2010 s. 671 samt i förevarande fall, genomförs tolkningen att det föreligger ett indirekt krav på stödbevisning. Det vill säga att oavsett hur tillförlitlig målsägandens utsaga är krävs att det föreligger någon form av bevisning utöver utsagan.⁷⁰ Detta resonemang kan sägas bekräftas i det första fallet där målsäganden fastställs som tillförlitlig men där domstolen trots det gör en bedömning av övrig bevisning. Samma slutsats kan inte dras av det andra fallet.⁷¹ Det ska noteras att HD i det andra fallet inte i sina domskäl har vidareutvecklat hur bedömningen av stödbevisningen genomförs eller vad det är som huvudsakligen läggs till grund för att åtalet ogillas. Det formuleras endast att det till följd av bristande tillförlighet krävs att det ställs ”förhållandevis höga krav på styrkan hos den övriga bevisningen”.⁷² Enligt min tolkning kan det med stöd i formuleringen beaktas som att stödbevisningen måste ha en kompenserande funktion till trovärdighetsbristen.

Trots formuleringen och bedömningen som genomförs i det andra rättsfallet kan det sammantagna prejudikatet enligt min mening inte tolkas som en indikation på att kravet inte ska anses föreligga. Enligt min tolkning tyder det endast på att det måste föreligga bevisning till stöd för målsägandeutsagan för att det ska finnas möjlighet till en fällande dom, oberoende av målsägandens

---

⁷⁰ Kaldal och Lainpelto, JT 2009–10, s. 97 ff.

⁷¹ NJA 2017 s. 316 I, p. 12. respektive NJA 2017 s. 316 II, p. 25.

⁷² NJA 2017 s. 316 I, p. 25.

tillförlighet. Men att det ställs ytterligare krav på övrig bevisning om det inte finns en alltigenom trovärdig målsäganden. Som en följd ges stödbevisningen både en kompenserande roll och samtidigt funktionen av ett krav utöver den muntliga utsagan.

4 Avslutande analys

Genom redogörelsen för de prejudikat som meddelades under 1900-talet kan det enligt min mening fastställas att det tidigare förelåg en möjlighet för domstolen att meddela en fällande dom med endast målsägandens utsaga som åberopad bevisning. Genom NJA 2005 s. 712 HD förändrades det. Som en följd av beslutet inleddes processen mot att det, för att kunna finna ett åtal styrkt, krävdes någonting utöver målsägandens uppgifter. En initiering som genom de efterföljande prejudikaten har bekräftats och enligt min mening kan följas genom den språkliga utveckling som skett genom de resterande prejudikat som meddelats under 2000-talet. Jag är inte villig att i min analys sträcka mig så långt som att säga att kravet är uttryckligt formulerat genom de domskäl som HD meddelar. Men det finns enligt min uppfattning ett utrymme att genomföra tolkningen att kravet, trots att det inte går att utröna genom en direkt granskning av ordalydelsen, föreligger. Stödbevisningens funktion blir därmed i praktiken att beakta som en förutsättning för bifall av åtal. Med andra ord ett indirekt krav för att uppfylla beviskravet.

I och med kravet på stödbevisning, oberoende av trovärdigheten hos målsäganden, skapas formella hinder mot att en prövning av enbart målsägandeutsagan genomförs. Det finns nämligen ingen möjlighet för åklagaren att väcka talan i ett mål där sådan bevisning inte föreligger, i och med att det inte ensamt kan leda till en fällande dom.⁷³ Gällande rätt är därmed att beakta som en begränsning av domstolens fria bevisprövning. Vid en fri bevisprövning ska domstolen vara fri att objektivt göra bedömningen att målsägandens utsaga ensamt uppfyller beviskravet. En sådan bedömning är inte möjlig att genomföra om det finns en reglering kring när beviskravet anses uppfyllt. Genom kravet på stödbevisning upprättas ett på förhand bestämt högsta värde för målsägandens berättelse. Ett högsta värde som aldrig kan anses tillräckligt för att ett händelseförlopp ska anses ställt bortom rimligt tvivel. Domstolen har därmed inte möjlighet att tillmäta målsägandeutsagan ett värde som uppgår till beviskravet. Trots att det inte föreligger en lagfäst

---

⁷³ 20 kap. 6 § RB.

reglering får det anses som att den normerande genomslagskraften som HD:s prejudikat innehar är tillräckligt för att det ska beaktas som en överträdelse mot förbudet av reglering av bevisprövningen.

På liknande sätt tvingas rättstillämparen genom det indirekta kravet in i en schablonmässig bedömning av vem som kan anses utsatt för våldtäkt. Om det krävs att det föreligger stödbevisning för en fällande dom, krävs av brottsoffret att denne genomför ett antal ageranden för att stödbevisning ska uppstå. Det krävs att denne agerar på ett sätt som domstolen genom det uppställda kravet menar att ett brottsoffer agerar. Exempel på stödbevisning som kan utläsas genom praxis utgörs av att vittnen kunnat berätta om hur brottsoffrets beteende har förändrats efter det påstådda brottet, att den enskilde har uppsökt vård för att genomföra en rättsmedicinsk undersökning eller berättat för en närstående om vad denne uppfattar sig utsatt för med en ingående detaljriktighet. Även om det skulle kunna beaktas som rimliga tillvägagångssätt kan inte den enskilde belastas med en sådan börda. Problemet uppstår till följd av att verkligheten är mer komplex. Hur en person agerar efter att denne utsatts för brott kan inte bedömas utifrån ett antal kriterier eller typiska ageranden, utan måste bedömas utifrån varje individ och situation. Domstolen hindras att utföra en sådan bedömning som en följd av stödbevisningens funktion som ett indirekt krav.

Vidare har genom framställningen den problematik som följer av den inkonsekventa funktionen och definitionen av begreppet stödbevisning identifierats.⁷⁴ Genom en analys av prejudikaten fastställts att det föreligger ett indirekt krav vilket endast medför att den ursprungliga problematiken växer. Att domstolen uppställer ett krav och samtidigt inte ger uttryck för en entydig definition eller funktion för kravet på stödbevisning skapar svårigheter i förhållande till kravet på objektivitet och förutsägbarhet. Om det inte finns möjlighet att utläsa vad kravet innebär är det också svårt att avgöra och tolka hur domstolen har genomfört sin bedömning. Det skapar en ond spiral på så sätt att domstolen genomför en bedömning som inte kan motiveras

---

⁷⁴ Se Avsnitt 2.3.3.

eftersom funktionen av nämnda bevisning inte kan fastställas som entydig. I och med att det inte anses klarlagt vad som avses med stödbevisning är det också svårt att avgöra vad syftet med bedömningen är i förhållande till beviskravet. Utifrån det skapas svårigheter att utreda hur värderingen har skett. Enligt min mening skapas då ett utrymme för godtycklighet på grund av att det inte tydligt framgår hur de olika bevisen förhåller sig till varandra och till beviskravet. Därigenom ställs förtroendet domstolen erhåller genom den fria bevisprövningen på sin ända. På grund av bristande tydlighet uppstår ett utrymme för tvivel kring om värderingen skett med större inverkan av subjektiva inslag än vad som redovisas för. Oberoende av om det sker en subjektiv värdering eller inte får det inte, enligt min mening, finnas möjlighet för domstolen att inte redovisa hur värderingen har skett. Genom acceptansen av ett begrepp utan närmare definierad innebörd uppstår enligt mig en sådan möjlighet.

Källförteckning

Offentligt tryck

Brottsbalken (1962:700).

Rättegångsbalken (1942:740).

Utredningsbetänkanden

SOU 1926:32 Processkommissionens betänkande angående rättsväsendets ombildning.

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till ny rättegångsbalk, II, Motiv m.m.

Propositioner

Prop. 1962:10 Med förslag till brottsbalk.

Prop. 1992/92:35 Om sexuella övergrepp mot barn, m.m.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2012:12/111 En skärpt sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2017/18:117 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet.

Prop. 2021/22:231. Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

Litteratur

Dahlman, Christian och Wahlberg, Lena, (red.), *Juridiska grundbegrepp: En vänbok till David Reidhev*, uppl. 1:1, Författarna och studentlitteratur, Lund 2019.

Dahlman, Christian, *Beviskraft: Metod för bevisvärdering i brottmål*, Nordstedts Juridik, Stockholm 2018.

Dahlman, Christian, *Rätt och rättfärdigande: En tematisk introduktion i allmän rättslära*, uppl. 2, Studentlitteratur, Lund 2012.

Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, uppl. 2:1, Norstedts Juridik, Stockholm 2015.

Diesen, Christian, *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, Juristförlaget JF, Stockholm 1993.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, och Heuman Lars, *Rättegång. H. 4.*, uppl. 7:1, Norstedts Juridik, Stockholm 2009.

Lainpelto, Katrin, *Stödbevisning i brottmål*, Jure, Stockholm 2012.

Lavén, Håkan, *Hur domstolar dömer i brottmål. Om domare, rättegång, bevisning och påföljder*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2013.

Nääv, Maria, Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, uppl. 2, Studentlitteratur, Lund 2018.

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Nordstedts Juridik, Stockholm 2007.

Sutorius, Helena, *Bevisprövning vis sexualbrott*, uppl. 2:6 uppdaterad och omarbetat av Christian Diesen, Helena Sutorius dödsbo och Nordstedts Juridik, Stockholm 2014.

Artiklar

Dryselus, David, *Lundaskolan och rättskällorna*, JT 2022–23, s. 35–61.

Gregow, Torkel, *Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn*, SvJT 1996, s. 509–523.

Kaldal, Anna, Lainpelto, Katrin, *Nya sexualbrottsprejudikat?*, JT 2009–10, s. 95–103.

Svensson, Bo, *Felaktigt dömda- några synpunkter med anledning av en rapport från JK:s rättsäkerhetsprojekt*, JT 2006/07, s. 375–383.

Rapporter

Axberger, Hans-Gunnar, Mentes, Feryal, Palmgren Goodhe, Karin, Västberg, Jens. *Felaktigt dömda: rapport från JK:s rättsäkerhetsprojekt*, Stockholm, Jure 2006.

Rättsfallsförteckning

NJA 1980 s. 725.

NJA 1991 s. 83.

NJA 1992 s. 446.

NJA 1993 s. 68.

NJA 1996 s. 176.

NJA 2005 s. 712.

NJA 2009 s. 447 I.

NJA 2009 s. 447 II.

NJA 2010 s. 671.

NJA 2017 s. 316 I.

NJA 2017 s. 316 II.